

Förundervisningsprogram

för barnomsorgen i landskapet Åland

Ålands landskapsregering 2005

Innehållsförteckning

Samarbete med hemmen	1
Förundervisningens grundläggande värden, uppgifter och övergripande mål.....	2
Barnen i förundervisningen	3
De vuxna i förundervisningen	4
Lekens betydelse.....	4
Den pedagogiska miljön	5
Förundervisning med helhetsperspektiv som grund	5
Särskilda innehållsmässiga inriktningar som ingår i förundervisningens olika teman	6
Daghemmens arbetsplan	12
Samarbete med grundskolans nybörjarundervisning	12
Dokumentation och utvärdering av förundervisningen	12
Barn i behov av särskilt stöd.....	13
Skolberedskap	14

Förundervisningsprogram för barnomsorgen i landskapet Åland

Målsättning för barnomsorgen på Åland är att genom god omvårdnad, lekmöjligheter och pedagogisk verksamhet bidra till att barnen får goda uppväxtvillkor. (Barnomsorgslag 14/1997 4§)

Barnomsorgslagen ger även barnen rätt till förundervisning. (2§) Förundervisningsprogrammet som förutsätts i Barnomsorgslagen, innehåller grunderna för förundervisningsverksamheten. Programmet skall koordineras med grundskolans läroplan. (14/1997 19§) Programmet är i tillämpliga delar också grunden för barnomsorgens övriga verksamhet och avser att ge riktlinjer för en likvärdig utgångspunkt inför skolstarten för alla barn på Åland. Förundervisningen kan integreras i den dagliga barnomsorgsverksamheten.

I varje daghems arbetsplan (Barnomsorgslag 20§) redovisas mångfalden av de olika pedagogiska arbetsmetoder som finns för hur man ämnar förverkliga programmet i den praktiska vardagen. Arbetsplanen görs upp i enlighet med de mallar som anvisats av landskapsregeringen.

1. Samarbete med hemmen

- Hemmen har huvudansvaret för barnens fostran, lärande och utveckling. Förundervisningen skall stödja båda föräldrarna i denna uppgift. Ett förtroendefullt samarbete med hemmen skall byggas upp där båda föräldrarna har möjlighet att aktivt bidra till och påverka verksamheten.
- Föräldrarnas ansvar och kunnande om det egna barnet skall jämkas samman med personalens yrkesmässiga kunskaper och insikter om pojkar och flickor i allmänhet i en respektfull och jämlik dialog, med barnets bästa för ögonen.

2. Förundervisningens grundläggande värden, uppgifter och övergripande mål

Värden

- Förundervisningen har sin grund i samhällets demokratiska värderingar. Den skall beakta varje människas egenvärde och rätt till frihet och integritet, omsorg om medmänniskan och naturen, jämställdhet mellan könen, tolerans och alla människors lika värde.
- I en hälsosam miljö och i en trygg atmosfär skall barnen beredas möjlighet till utveckling genom lek och lärande.
- Förundervisningen skall beakta att barndomstiden har ett värde i sig och verka för att barnen får växa upp i en stabil och glädjefylld miljö som präglas av tilltro till framtiden.
- Förundervisningen skall beakta alla flickor och pojkars rätt till delaktighet och till en inspirerande och utvecklande uppväxt.

Uppgifter

- Förundervisningens uppgift är att vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran, växande och lärande.
- Förundervisningen skall bereda barnet möjlighet att mogna utifrån sina egna förutsättningar och förebereda barnet för livet. Barnomsorgen skall i nära samarbete med hemmet och grundskolan skolan verka för att övergången mellan stadierna blir så smidig som möjligt för barnet och familjen.
- Förundervisningen skall bereda gynnsamma förutsättningar för barnets allsidiga utveckling, känslomässigt, socialt, fysiskt och lärandemässigt. I de fall eventuella svårigheter uppmärksammas skall särskilt stöd till utveckling erbjudas. Alla flickor och pojkar skall, utgående från sina förutsättningar, få positiva erfarenheter och upplevelser av lärande så att deras självkänsla stärks.
- Förundervisningen skall ge flickor och pojkar samma möjligheter att utveckla intressen och färdigheter utan begränsande könsroller.

Övergripande mål

- Lekens obestridliga egenvärde samt dess betydelse för flickor och pojkars välbefinnande, utveckling och lärande skall beaktas i all planering av verksamheten.
- Ett rikt och varierat utbud av lekmöjligheter, god omsorg om barnet, fostran och lärande skall tillsammans utgöra en helhet i förundervisningen.

- Tilliten till barnets egna förmåga att lära skall utvecklas och flickans/pojkens uppfattning om sig själv som en person som har inflytande på sin tillvaro skall stärkas. Förundervisningen skall bevara nyfikenheten, glädjen och entusiasmen för att lära. Lärandet skall bygga på barnets tidigare erfarenheter. Barnet skall i samverkan med andra utveckla sina kunskaper och färdigheter.
- Beskrivningarna av förundervisningens särskilda innehållsmässiga inriktningar redovisas i kapitel 8.
- Arbetssättet skall präglas av barnens egen aktivitet och vara utforskande, experimenterande och problemlösande till sin karaktär. Barnen skall enligt förmåga delta i planeringen och organiserandet av arbetet. De vuxna har rollen av handledare och ansvariga planerare av verksamheten.

3. Barnen i förundervisningen

- I förundervisningen skall barnens förmågor, möjligheter och intressen utgöra grunden för planeringen. Alla barn har rätt att känna glädje och entusiasm, bli accepterade och beredas möjlighet att lyckas. Därför skall varje barns personlighet och särskilda strategier för lärande uppmärksammas och beaktas.
- Barnets aktiva kunskapssökande och naturliga nyfikenhet skall uppmuntras. De egna erfarenheterna och närmiljön är utgångspunkten för inläringen. Barnet behöver få god tid och goda möjligheter att utforska, reflektera och pröva sig fram genom ett undersökande förhållningssätt. Det behöver också tillräcklig tid att dröja kvar i, upprepa och glädjas åt erövrade färdigheter.
- Barnen skall i enlighet med sina utvecklingsmässiga förutsättningar lära sig att lyssna, koncentrera sig, följa instruktioner, förstå regler och gränser, söka en lösning på konflikter samt ta ansvar för sina egna handlingar och för samvaron i barngruppen. Barnen skall ha möjlighet att enligt förmåga påverka förundervisningens innehåll och arbetssätt och skall också delta i den gemensamma utvärderingen.
- Flickor och pojkar skall få lika stort inflytande och utrymme i verksamheten.

4. De vuxna i förundervisningen

- Alla vuxna i barnomsorgen skall vara väl förtrogna med förundervisningens grundläggande värden, mål och uppgifter och planera verksamheten i samklang med dessa mål.
- En fortlöpande diskussion i arbetsgemenskapen och med barnets mamma och pappa är nödvändig för att medvetandegöra de värderingar och etiska och pedagogiska principer som den gemensamma fostrarrollen skall ha som grund.
- De vuxna skall vara lyhörda för barnets perspektiv, uppmuntra barns egna initiativ och kreativitet och därmed möjliggöra ett flexibelt genomförande av planeringen. Alla barn skall uppmuntras till att vara aktiva kunskaps-sökare.
- De vuxna skall stödja barnens gemenskap då uppgifter skall lösas och då uppmuntra till respekt och tolerans för olika synsätt. De vuxna skall aktivt motverka att något barn behandlas sårande eller blir utanför gemenskapen.
- De vuxna skall ge stöd, inspirera, utmana och uppmuntra barnens vilja att fortsätta lärandet på nya oväntade vägar. De skall visa intresse för flickornas och pojkarnas känslor, tankar och lekar och skall hjälpa dem att bli medvetet på vilket sätt de lär och att det kan påverka sitt eget lärande.
- De vuxna skall vara goda förebilder, ha en vägledande roll, sätta upp nödvändiga gränser för barnen och ställa utvecklingsmässigt anpassade krav på dem.
- De vuxna skall ha ett medvetet förhållningssätt som verkar för jämställdhet mellan pojkar och flickor.

5. Lekens betydelse

- Leken har en central plats i all barnomsorgsverksamhet. Leken ger tillfredsställelse, glädje och nöje.
- Att bereda alla flickor och pojkar möjligheter till god lek såväl inomhus som utomhus främjar deras utvecklingsmöjligheter både socialt, fysiskt, känslotankemässigt.
- Barnet utforskar sin omvärld genom lek, bearbetar intryck och erfarenheter. I låtsasleken utvecklar de sin sociala och empatiska förmåga. I leken upptäcker barnet sig själv, sina förmågor och intressen.
- Förmågan att leka och fantisera är en förutsättning för abstrakt problemlösning, t ex inom matematiken och i lekens samspel utvecklas språk och begreppsbyggnad. En lekfull inställning främjar kreativitet och uppfinningsrikedom.

- Tillräcklig tid och utrymme för lekens alla olika former t ex ensamleken, den gemensamma rolleken, den spontana fria leken, bygg- och konstruktionsleken och den vuxenledda leken skall finnas med i förundervisningens upplägg.
- Lek är inte detsamma som lärande men det finns en lekdimension i lärandet och en lärandedimension i leken. Leken skall alltid vara förundervisningens främsta pedagogiska metod.

6. Den pedagogiska miljön

- Den pedagogiska miljön är den helhet som utgörs av den fysiska, psykiska, sociala, inlärningsmässiga och emotionella miljö som förundervisningen verkar i.
- Miljön skall främja god psykisk och fysisk hälsa, trygghet, glädje och lugn och ro. Både inomhus- och utomhusmiljön skall inbjuda till aktiv kreativ lek, väcka och stödja barnens nyfikenhet och vilja att lära.
- Den språkliga miljön skall vara berikande och möjliggöra en dialog där alla flickor och pojkar deltar. De vuxna har en viktig roll som goda språkliga förebilder.
- Den fysiska miljön skall vara estetiskt tilltalande. Tillräckliga och bra leksaker, spel, pedagogisk utrustning och arbetsmaterial. Redskap och verktyg som tilltalar både flickor och pojkar skall finnas tillgängligt.
- Förundervisningen skall planeras så att barnen hinner befästa och glädjas åt nya kunskaper och att de får tid att reflektera över vad de upplevt.
- I den pedagogiska miljön ingår också det närsamhället har att erbjuda. Naturen, kulturlandskapet, samhället och barnens hemmiljö ingår också i den pedagogiska miljön.

7. Förundervisning med helhetsperspektiv som grund

- Förundervisningen innefattar all den pedagogiska verksamhet i daghems-verksamheten som medvetet och målinriktat stöder barnens hela utveckling och lärande.
- Förundervisningen skall utnyttja alla vardagsrutiner till att stödja och utveckla barnets kunskaper och färdigheter inom de intresseinriktningar (se punkt 8) som anknyter till den aktuella situationen. Arbetsmetoderna som används skall ge barnen möjlighet att använda alla sina sinnen i lärandet
- I ett temainriktat arbetssätt integreras de olika inriktningarna till en sammanhängande mångsidig helhet.
- Barnens delaktighet är viktigt för att arbetet skall upplevas som intressant och meningsfullt. Efter att temaarbetet utförts skall barn och vuxna tillsammans utvärdera den gemensamma processen och resultatet. Detta är ett sätt för barnen att bli medvetna om sitt eget lärande och om gruppens gemensamma resultat.

- De vuxna skall använda mångskiftande arbetsmetoder för att på så sätt ge barnen en mångfald av erfarenheter. Arbetet skall organiseras så att barnen får uppleva lärandet praktiskt och konkret.
- Samspelet mellan de vuxnas kunskaper och erfarenheter och barnens nyfikenhet och leklyst är kärnan i lärandeprocessen.

8. Särskilda innehållsmässiga inriktningar som ingår i förundervisningens olika teman

Förundervisningen skall ha *tematisk inriktning* och sålunda inte organiseras och genomföras ämnesvis. Kärnan i barnomsorgspedagogiken är att insikter och förmågor *alltid övas och utvecklas i ett naturligt sammanhang*.

Verksamhetsbeskrivningarna av förundervisningens innehållsmässiga inriktningar som följer nedan skall användas som stöd för de vuxnas planering av teman så att undervisningen blir så mångsidig som möjligt. Redogörelsen visar på olika aktiviteter inom respektive område i förundervisningen som skall inspirera till och stödja barnens utveckling av insikter och förmågor. Grundläggande är att *alla barn skall få utvecklas och lära i sin egen takt*.

8.1 Språk och kommunikationsinriktning

Verksamheten skall stödja barnens utveckling genom att erbjuda barnen erfarenhet av

- att man lyssnar på varandra och övar att samtala med turtagning
- samlingar där alla flickor och pojkar vågar berätta och uttrycka sin mening
- ett bra och stödjande samtalsklimat i samlingen där alla barn får övning i att uttrycka sig sammanhängande och förståeligt
- att en lugn stämning råder så att varje barn får tid och möjlighet att utveckla sitt tänkande, sitt ordförråd, sitt språk och sina berättelser
- att pojkar och flickor uppmuntras att använda språket till att uttrycka känslor med och till att socialt samspela med andra
- glädjen och värdet i den gemensamma sagoskatten och i de nya och gamla berättelserna
- det skrivna ordet i olika sammanhang som kan väcka den egna lusten att lära sig läsa och skriva
- att utveckla sin språkliga medvetenhet genom lek och sång, rim och ramsor

- att skrivet språk är tal nedtecknat på papper
- att upptäcka meningen med skriftspråk med hjälp av lekskrivande och lekläsande. Detta kan senare inspirera till ett mera utvecklat skrivande och läsande om barnet har mognad och intresse för det.
- att undersöka texter och uppmärksamma de grundläggande strukturerna i dessa

Flickor och pojkar skall ges möjlighet att utveckla ett rikt språk genom att samtala barn och vuxna tillsammans, genom att lyssna på sagor och berättelser och genom att kommunicera med andra barn i leken.

För att utveckla och stödja barnets framväxande läs- och skrivkunnighet skall barnet få möjlighet att utforska språket utgående från den språkliga medvetenhetens olika delområden, dvs. uppbyggnaden av språkets ljud, ord, betydelse och användning.

Förundervisningens uppgift är att inspirera till nyfikenhet och lust till att lära sig läsa och skriva. I de fall barnet har mognad och intresse för ett mer utvecklat skrivande och läsande skall de få vägledning i hur bokstäverna ser ut och hur de låter. I skriven text kan den vuxne också påpeka skillnaden mellan bokstäver, ord och meningar.

Barn som använder teckenspråk

Förundervisningen skall fästa särskilt avseende vid den individuella språkliga bakgrund som de barn har vilka använder teckenspråk i någon omfattning. Målsättningen är att de kan delta i verksamheten så fullödigt som möjligt. Behovet av visuell kommunikation beaktas vid planeringen och vid behov används även tolk för att barnet skall ha möjlighet att tillgodogöra sig förundervisningen.

Barn med annat modersmål

Förundervisningen skall uppmärksamma de barn som har annat modersmål än svenska så att de får pedagogiskt stöd att förstärka och utveckla sina kunskaper i det svenska språket. Detta stöd förverkligas i den ordinarie verksamheten så att barnet ägnas särskild uppmärksamhet, uppmuntras och utmanas att frimodigt använda språket vid samtal och i lek. För barnets personliga utveckling är det viktigt att den kultur barnet kommer ifrån respekteras och att mångfalden på så sätt tydligt får berika vardagen i förundervisningen.

8.2 Matematisk inriktning

Verksamheten skall stödja barnens utveckling genom att erbjuda barnen erfarenhet av

- att matematik är användbart i vardagen och därför är det meningsfullt och roligt
- att varje barn får uppgifter de kan lösa så att de får en positiv attityd till matematik och ett gott självförtroende som problemlösare
- att upptäcka enkla matematiska fenomen i vardagen
- att sätta ord på matematiska tankar, argumentera för dem i en atmosfär där alla lyssnar och intresserar sig för varandras förslag till lösningar på problem
- grundläggande matematiska begrepp så som lägga ihop, ta bort, dela, mer, mindre osv.
- rikliga övningstillfällen att stärka taluppfattningen i talområdet 0-10, samt ordningstalen upp till tio
- att upptäcka och benämna enkla former i den vardagliga omgivningen
- att praktiskt jämföra, mäta och väga olika saker i omgivningen, få lära sig orden som beskriver detta och få tillfälle att berätta om sina erfarenheter
- att i samtal få reflektera över tid, t ex morgon och kväll, lång tid och kort tid, länge sedan, idag, i morgon i förrgår osv.

Den grundläggande matematiken skall alltid utgå från naturliga, konkreta vardagliga situationer.

Förundervisningen skall uppmuntra alla flickor och pojkar att bli frimodiga matematiker genom att ge dem många möjligheter att *prata matematik*.

Barnen bör få tillfälle att reflektera över matematiska fenomen och uppmuntras att *berätta om hur de tänker och om vilka slutsatser de drar*. Detta utgör grunden inom matematiken som förundervisningen skall ge och skall därför prioriteras framom sifferskrivning och ett mekaniskt uppräknande av räkneorden.

Lekar, spel och övningar som går ut på att klassificera, konstruera, jämföra och ordna mönster, bilda par, sortera enligt storlek, mäta och väga utvecklar barnets matematiska tänkande.

8.3 Natur- och miljöinriktning

Verksamheten skall stödja barnens utveckling genom att erbjuda barnen erfarenhet av

- rikliga möjligheter att uppleva, förundra sig över och glädjas åt naturen genom utflykter med lek i det fria
- det som händer med växter och djur i närmiljöns årstidsväxlingar
- återkommande observationer, experiment och temainriktade undersökningsprojekt som kan lära barnen att förstå det ekologiska kretsloppet i naturen
- hur man kan ta ett positivt miljöansvar för en hållbar utveckling som är lämplig för barnets ålder

Förundervisningen skall uppmuntra barnen att *iaktt*a det som händer i naturen. De skall med hjälp av sina sinnen titta, lyssna, känna, lukta och smaka och få använda vanliga redskap och instrument till hjälp vid iakttagelserna.

8.4 Etisk eller och livsåskådningsanknuten inriktning

Verksamheten skall stödja barnens utveckling genom att erbjuda barnen erfarenhet av

- att få fundera över skillnaden mellan ont och gott, om god vilja och mod, om hederlighet, rättvisa, tolerans och förlåtelse
- att utveckla goda umgängesvanor
- konfliktlösning
- att det finns en mångfald livsåskådningar

Den etiska och livsåskådningsanknutna fostran skall ske på ett sådant sätt att barnets och föräldrarnas livsåskådning respekteras.

Genom temaarbeten, sagor, rollekar och dramalek får barnet leva sig in i olika känslor och utvecklar sin förmåga att tänka sig in i en annan persons situation.

8.5 Fysisk aktivitet och hälsoinriktning

Verksamheten skall stödja barnets utveckling genom att erbjuda barnen erfarenhet av

- sådana vardagliga aktiviteter som uppmuntrar det naturliga rörelsebehovet och som ger självtillit till den egna kroppen
- aktiviteter som utvecklar grovmotorik, koordinationsförmåga och kroppsuppfattning
- aktiviteter som utvecklar rytm och balansförmågan
- hur man själv kan sköta om sin hälsa genom goda vanor
- verksamheter som växlar mellan aktivitet och vila
- aktiviteter som utvecklar finmotorik vilka fodrar att man klipper, målar, bygger och konstruerar, syr, snickrar, pusslar, väver osv
- många olika traditionella lekar

Förundervisningen skall ge barnen möjlighet att vistas utomhus så mycket att de får utlopp för sitt rörelsebehov i leken på ett *naturligt sätt*.

De vuxna skall utnyttja alla vardagstillfällen som utmanar och gynnar den fysiska aktiviteten.

Den vuxenledda rörelseleken skall stödja barnets grundrörelser så som att åla, krypa, springa, hoppa och balansera. Utvecklandet av finmotoriken stöds förutom i de särskilda övningarna avsedda för detta, naturligt också i vardagliga situationer såsom vid av- och påklädning och vid matsituationen.

8.6 Kultur, historisk och samhällsrelaterad inriktning

Verksamheten skall stödja barnets utveckling genom att erbjuda barnen erfarenhet av

- det åländska kulturarvet och hembygdens traditionella sätt att fira helger och högtider på
- den kulturella mångfalden i vårt samhälle så att respekt utvecklas för människor från andra kulturer
- den del av kulturutbudet i samhället som riktar sig till barnen
- berättelser om hur människorna levde förr, t ex hur mor- och farföräldrarna hade det så att ett tidsperspektiv förs in i barnets uppfattning om omvärlden

- grundläggande trafik kunskap så att barnen får grunderna till ett säkert sätt fungera i samspel med trafiken i närsamhället
- samhällets allra vanligaste funktioner så som post, räddningsverket, bibliotek, sjukhus osv.

8.7 Estetisk inriktning

Verksamheten skall stödja barnets utveckling genom att erbjuda barnen erfarenhet av

- rikliga tillfällen att utveckla kreativiteten och att fritt de få uttrycka sina tankar och känslor i bild
- de olika grundfärgerna och vad som händer när man blandar dem
- att få uttrycka sig mångsidigt, pröva många olika material och färger
- att inspireras att återanvända material
- övningar som utmanar den finmotoriska utvecklingen
- tillfällen att upptäcka och njuta av konsten i närsamhället
- samtal om att värdesätta egna och andras arbeten
- att det är värdefullt att arbeta självständigt och uthålligt

Verksamheten skall stödja barnens utveckling på *sångens*, *musikens* och *dramalekens* område genom att erbjuda barnet erfarenhet av

- sångarglädje som ger ett gott självförtroende på sången och rytmens område
- den gemensamma sångskatten så att barnet känner igen text och melodi till både inhemska sånger och sånger från hela världen
- att använda rytminstrument och att utforska ljudvärlden omkring sig
- att få röra sig till musik och lära sig några enkla sånglekar
- att få upplevelser och erfarenheter genom dramalek där alla sinnen involveras

9. Daghemmets arbetsplan

- Med förundervisningsprogrammet som grund gör varje daghem upp en arbetsplan för verksamheten. Enligt rubriker anvisade av landskaps-regeringen beskriver varje daghem hur de förverkligar målsättningarna i barnomsorgslagen och i förundervisningsprogrammet.
- Arbetsplanen skall vara ett aktuellt och levande arbetsverktyg och skall därför utvärderas och revideras årligen. Detta utvecklingsarbete leds av föreståndaren och skall inbegripa hela daghemmets personal på ett sådant sätt man själv kommer överens om.
- För att skapa innehållsmässig kontinuitet för barnen planeras förundervisningens innehåll efter pedagogiskt samråd med företrädare för grundskolans nybörjarundervisning i den kommun daghemmet verkar. Om man inte kommit överens om annat åligger det den som ansvarar för förundervisningen att ta initiativ till att ett sådant samråd sker.
- Daghemmet skall upprätthålla en dialog med hemmen om verksamhetens innehåll och informera hemmen om arbetsplanen, om hur förundervisningen organiserats och om hur förundervisningen går till.

10. Samarbete med grundskolans nybörjarundervisning

- Förutom det samarbete som nämnts i punkt 9 skall pedagogerna i barnomsorgen och de som verkar i grundskolans nybörjarundervisning ha ett kontinuerligt och förtroendefullt pedagogiskt samarbete kring det som rör gemensamma värden i förundervisning och grundskola. De skall tillsammans upprätthålla en fortgående diskussion om en enhetlig barnsyn och om ett gemensamt förhållningssätt till fostran och lärande.
- Barnen bör bekanta sig med grundskolans nybörjarundervisning och den kommande skolmiljön vid särskilda av barnomsorgen och skolan gemensamt planerade och genomförda arrangerade skolbesök.
- I samband med stadieövergripande temaarbeten där förundervisning och nybörjarundervisning samverkar får barnen också uppleva kontakt över stadiegränserna.

11. Dokumentation och utvärdering av förundervisningen

- Det är av stor vikt att verksamheten dokumenteras i någon form. Dokumentationen skall vara utgångspunkt

för verksamhetens egen reflektion, utvärdering och vidare planering.

- För det enskilda barnet och hemmet sker utvärderingen i samband med samtal då barnet, föräldrarna och daghemmet gör en allsidig genomgång av hur barnet har det. Stor uppmärksamhet skall då fästas vid barnets välbefinnande och växande och hur det själv uppfattar sin trivsel och sitt lärande.
- De vuxnas observationer och den dokumentation som barnet gjort skall finnas till grund för samtalet

12. Barn i behov av särskilt stöd

- I landskapsförordningen om barnomsorg (1997:12, 7§) preciseras begreppet barn i behov av särskilt stöd som *"de barn som har svårigheter i utveckling och lärande på grund av medfödd eller senare uppkommen fysisk, psykisk, social eller emotionell skada"* och som därför behöver individuella stödåtgärder.

Barn som utan särskilt stöd löper risk att drabbas av sådan skada innefattas även i begreppet.

Det särskilda stödet kan vara varaktigt eller kan ges under en begränsad tidsperiod beroende på problemets karaktär.

- Omgivningens bemötande bidrar i hög grad till hur svårt och stort problemet upplevs av barnet och hemmet. Förundervisningen bör därför i första hand lägga vikt vid *barnets möjligheter* till lärande och i ett *individuellt* åtgärdsprogram skall barnets individuella mål och möjliga väg till utveckling beskrivas. Åtgärdsprogrammet görs upp i gott samarbete mellan hemmet, barnomsorgens företrädare samt eventuella andra stödinstitanser. Iakttagelser och observationer av barnet i olika miljöer skall vägas samman då man planerar stödet.
- Jämsides med de särskilda pedagogiska stödåtgärderna som barnet erbjuds skall förundervisningen lägga stor vikt vid att stärka barnets positiva självuppfattning, sunda självkänsla och jämlika tillhörighet i barngruppen.
- För barn som under barnomsorgstiden fått någon form av särskilt stöd som väsentligt påverkar undervisningsarrangemangen i barnets kommande skola har barnomsorgen, i nära samarbete med hemmet, ansvar för att planeringen kommer igång i tillräckligt god tid, senast våren året före förundervisningsåret.
- I så kallade *övergångssamtal* med företrädare för den skola barnet skall börja i har föräldrarna, daghemmet och skolan en möjlighet att i god tid bereda vägen för en bra skolstart för barnet.

13. Skolberedskap

- Då flickans/pojkens beredskap att börja i skolan övervägs bör man i första hand beakta dess *sociala och emotionella mognad*. Denna mognad visar sig i samspelet med andra barn och vuxna. I leken och i lärandet kan man lägga märke till hur barnet förmår lösa meningsskiljaktigheter, tar motgångar, koncentrerar sig och kan fullfölja uppgifter. *Självständighet, intresse och nyfikenhet* för lärandet i förundervisningen påverkar graden av barnets skolberedskap. *Språklig, matematisk, kroppslig och motorisk mognad* är också faktorer som beaktas då man tar ställning till om barnet är redo att börja i skolan.
- Då skolberedskapen bedöms tas hänsyn till relationen mellan barnets beredskap och vad ett uppskovsår i daghemmet kunde ge samt skolans beredskap att ta emot barnet. Daghemmets/den mottagande skolans resurser, organisation och pedagogiska kompetens att möta barnet där det befinner sig utvecklingsmässigt är av stor vikt.
- Vid beslut om uppskov med skolstarten skall daghemmet göra upp en planering för barnets fortsatta lekande och lärande. Detta skall ske i samarbete mellan föräldrarna, barnomsorgspersonalen och eventuella andra personer med god kunskap och kännedom om barnets behov.
- Rutinerna för skolberedskapsbedömningen skall framgå i daghemmets arbetsplan.

